

KÖZLEMÉNYEK

A NÉPSZÁMLÁLÁSOK ÉS A NÉPESSÉGI STATISZTIKA KÍNÁBAN AZ I. SZ. 2—1644. ÉVEKBEN*

AMRIT LAL

A demográfiatörténet nem tud egykönnyen pontos becslést adni Kína népességéről az i. sz. 2—1644 közti időszakban. Még a legjobb becslést is csupán a különböző változók soraira, valamint különféle feltételezésekre támaszkodó következtetésekre és általánosításokra alapozhatjuk. Mindaz, amit a *Csing*-korszak előtti (az i. sz. 2—1644. évek közötti) Kína népességi statisztikájáról elmondhatunk, pontatlan képet ad és sok magyarázatra szorul. Milyen forrásokból származnak ennek az időszaknak népességi adatai és mennyire használhatók a modern kutatók számára?

Általánosan elfogadott vélemény, hogy a *C'in* dinasztia idejéből (i. e. 255—206. évekről) hiányoznak az adatok Kína népességéről. A Konfucius előtti időkre 15—18 millióra becsülik a népességet (1). Jelen munkának az a célja, hogy kritikailag megvizsgálja a népszámlálásokkal kapcsolatos különböző fogalmakat, a népesség nyilvántartásának módját és a Kína népességében beállott változásokat az egyes császári dinasztiák alatt az i. sz. 2—1644. évek között eltelt időszakban. A tanulmány által felölelt időszakban a következő dinasztiák uralkodtak Kínában: Han (i. e. 206 — i. sz. 220), a Három Királyság — Vej, Su és Vu (i. sz. 221—265), Csin (i. sz. 281—606), Szuji (i. sz. 606—742), Tang (618—996), Szung (996—1280), Jüan (1280—1368) és Ming (1368—1644).

Források

Az ókori és középkori Kína népességéről egész sor forrásmunka tartalmaz adatokat, például a korabeli enciklopédiák, történelmi, földrajzi leírások, ősi krónikák stb., valamint a dinasztiák archívumai. Ezek az ősforrások azonban csak azok számára hozzáférhetők, akik jártasak a korabeli kínai nyelvben. Ezenkívül még szétszórta fellelhető némi adatanyag a tárggyal nem közvetlenül összefüggő ókori írásokban, például az adófizetők jegyzékeiben, az állami közmunkák és földosztás céljára készült összeírásokban stb. Ezek a források azonban nem nagy jelentőségűek, mivel a bennük fellelhető adatok inkább numerikus, mint statisztikai jellegűek. Nem megbízhatók e forrásmunkák azért sem, mert a bennük található információk egyrészt túlzók, másrészt hiányosak. Ez annak következménye, hogy a nyilvántartásokban a súlypont időnként eltolódott egyik adatról a másikra. Zavaros a forrásokban alkalmazott terminológia is, egy-egy fogalom gyakran homlokegyenest ellenkezőt is jelenthet.

A sinológiában nem jártas kutatók — a fenti okok következtében — használható anyagot csak néhány modern tudós műveiben találhatnak, akik eredeti kínai forrásokból gyűjtöttek adatokat, információkat az egyes dinasztiákról és a kínai népesedésről.

* Szerző a delhi, Fertility and Mortality Reference Bureau (India) munkatársa, e tanulmányt a DEMOGRÁFIA részére írta.

A Han-dinasztia

A kínai krónikákban feljegyzett legrégebb népszámlálás Nagy-Ju uralkodása alatt, i. e. 2000-ben volt. Egy másik népszámlálást is említenek, amelyet Csü Csung hajtott végre i. e. 585-ben, mely alkalommal összeírták valamennyi háztartást s az uralkodó „felfüggesztette a büntetéseket, az öregeket, elhagyottakat és a bajba jutottakat adományokkal támogatta és megbocsátott a bűnözőknek. Nagy létszámú hadsereget állított fel” (2). Az e tárggyal foglalkozó legrégebb írások közé tartozik a Hszuan király (i. e. 8. sz.) miniszterének, Csung Szang-funak tulajdonított körirat, amely a népszámlálás ellen foglalt állást. A király a déli államok leigázására indított hadjáratban elvesztette hadseregét, ezért a hadrafoghatók megállapítása céljából népszámlálást akart tartani Tai Juan-ban. Csung Szang-fu a következőképpen érvelt ellene:

„Nem kell összeírni a népet. A régiek anélkül is ismerték a nép számát, hogy megszámlálták volna. A nép minisztere számon tartotta az árvákat és haláleseteket. Szango minisztere a néptömeget és az arisztokrata nemzetségeket tartotta számon. A gyalogság minisztere a csapatmozgósításokkal foglalkozott. A bűnözőket ellenőrző miniszter a gonosztevőket tartotta számon. Ily módon ismerték az adatokat, a haláleseteket és a születéseket . . . mindenről tudomást szereztek.”

„Az alábbi (királyi funkciók) betöltésével megvizsgálhatók a számok a népszámlálás céljaira. A király a földosztás nyilvántartása segítségével irányítja a mezőgazdasági munkákban. Mindezek (az évszakos adminisztratív kötelességek) alkalmasak arra, hogy számon tartsák a népet. Minek kell még akkor népszámlálás?”

„Ezenfelül, az ok nélkül végzett népszámlálás véték az ég ellen, és csak bajt zúdítana a kormányra és szerencsétlenséget a királyi utódra . . .”

Az i. e. 3. századtól a Han-birodalom megalakulásáig (i. e. 205—i. sz. 211-ig) eltelt időszakban polgár- és rablőháborúk dúltak, zűrzavar uralkodott, úgyhogy amikor Kao Ti, a Han-dinasztia megalapítója vette kézbe a birodalom vezetését, a népesség fele kipusztult. Egy régi krónika így ír az i. e. 255-től 205-ig tartó pusztításokról:

„Mialatt C'in meghódította a másik hat nemzetet, azalatt kipusztította a népesség egyharmadát. A Nagy Fal építésénél 400 ezren pusztultak el; a déli határokon folyó hegyi hadjáratban 500 ezer volt az emberveszteség, Koreában 700 ezren pusztultak el. Harminc éven át hullák borították az utakat. C'in utóda 200 ezer embert pusztított el a védőárkokban, mielőtt még Szián Han, aki végül is legyőzte őt, további néhány milliót pusztított volna el” (3).

Mikor a Han-dinasztia került uralomra, béke következett és a népesedési adatokat is sokkal pontosabban tartották nyilván. Ez időszak néhány meghatározott időpontjának népességi adatai Bielenstein szerint (4) a következők:

I. A népesség száma a Han-dinasztia idején
Численность народонаселения во время господства династии Хан
Population Number at the Time of the Han-dynasty

Év (i. sz.) (1)	A népesség száma (2)
2	59 594 978
57	21 007 820
105	53 256 229
146	47 566 772
156	56 486 856

Горизонтальная графа: (1) Годы (н. э.); (2) Численность народонаселения.

Heading: (1) Year (A. D.); (2) population number.

J. Durand (5) a fenti adatokat gondosan elemezte és helyesbítette:

2. A népesség helyesbített száma a Han-dinaszta idején

Исправленная численность народонаселения во время господства династии Хан
Adjusted Population Number at the Time of the Han-dynasty

Év (i. sz.) (1)	A népesség száma (millió fő) (2)
3 (nyugati Han)	71
88 (keleti Han)	43
105 (keleti Han)	53
125 (keleti Han)	56
140 (keleti Han)	56
156 (keleti Han)	62

Горизонтальная графа: (1) Годы (п. э.); (2) Численность народонаселения (млн. чел.).
Heading: (1) Year (A. D.); (2) population number (millions).

A Három Királyság (Ve, Su és Vu)

A Han-dinaszta bukása után évszázadokon át anarchia volt és a népességi adatok gyűjtésében is visszaesés következett be. Mivel nem volt olyan központi szerv, amely az összetevő egységeket nyilvántartotta volna, sem szervezett adatgyűjtő rendszer, a fennmaradt adatokat csak egészen bizonytalan becsléseknek tekinthetjük. A népesség száma, ebben az időszakban, erősen lecsökkent.

A Csin-dinaszta

A népesség nyilvántartását szolgáló rendszer felbomlása a Han-dinaszta bukása után kb. 300 éven át tartott, egy rövid időszak kivételével, amikor a Csin-dinaszta alatt erőfeszítéseket tettek a régi szervezet megmentésére és a népszámlálási gyakorlat racionalizálására. Lionel Giles „Tun-huang népszámlálása” c. munkájában (6) némi fényt vet a népességi nyilvántartás elemeire. E munka szerint minden egyes család tagjai név, nem, kor, a családfőhöz való viszony és foglalkozás szerint vannak felvéve, ami figyelemre méltó hasonlóságot mutat a modern népszámlálásoknál alkalmazott összeíróívvel. Pl. egy családot a következőképpen vezettek be a nyilvántartásba:

Pei Pao, katona	66 éves
Felesége, Juan	63 éves
Fiuk, Csin	39 éves
Csin fiatalabb fivére, Lung	34 (?) éves
Csin felesége, Csang	36 éves
Lung felesége, Su	22 éves
Csin fia, Jang	2 éves

Az említett időszakban végrehajtott reformok bizonyos eredményekkel jártak. A Három Királyság utolsó idejében feljegyzett igen alacsony népességszám (7,6 millió) is emelkedni kezdett. A Csin-dinasztiabeli *Muk'ang*, Vu császár (i. sz. 281) uralkodása második évében Kína népessége 16 163 863 főre emelkedett, és az 5. század vége felé pedig 25 milliót tett ki.

A Szuj-dinaszta

Ez időszakban a népesség nyilvántartása terén különösebb esemény nem történt. A népességszám lassan, fokozatosan emelkedett, úgyhogy az i. sz. 606-ban elérte a 30 milliót, illetve egyes szerzők szerint az 54 milliót is. Kína népessége ebben a korban megfelelt az i. sz. 105. évinek, a Han-dinaszta uralkodása alatt, vagyis a nettó növekedési arány 500 év alatt (i. sz. 105–606. években) nulla volt.

A Tang-dinasztia

A Tang-dinasztia idején — amely i. sz. 618-ban került uralomra és 350 éven át volt hatalmon — emelkedő népességszámot találunk. Ezt a korszakot az árvízvédelem, a béke és a virágzás jellemezte, aminek egészséges hatása volt a népesség szaporodására is. A Tang-dinasztia egyik császára, *Tien pao* uralkodása alatt (i. sz. 742—756-ban) *Taylor* 65 millióra becsüli a népességet.

I. sz. 755 után a népességnyilvántartási rendszer megint összeroppant a minduntalan kitörő forradalmak és belharcok miatt, amiket mindig véres elnyomás követett, ideértve az An Lu-sang-féle felkelést is. Történések szerint e viharos időkben több mint 36 millió ember pusztult el, úgyhogy a népesség száma mintegy 17 millióra csökkent.

A Szung-dinasztia

A Szungok alatt (i. sz. 996—1103. években) Kína élete és kulturája fellendült. Az állam gondoskodott az árvízvédelemtől, a mezőgazdaság fejlesztéséről, ami lendületet adott a népesség növekedésének. A Szung-dinasztia népességi statisztikai adatai egyedülállóak abból a szempontból, hogy a családok átlagos taglétszáma igen kicsi, többnyire 2,0—2,3 fő. Ez az alacsony átlag arra enged következtetni, hogy a feljegyzett számok csak a férfi népességet tartalmazzák. Erről *Csang-heng* a következőket írja: „A Szung-korban megváltozott a „szájak” számlálásának alapja, csak a férfiakat jegyezték fel” (7).

Megjegyezzük, hogy a népszámlálások terjedelme igen korlátozott volt. Filológiai alapon bizonyítható, hogy a népszámlálások csak az alsó néposztályokra terjedtek ki. A „min” (tömegek) jel a parasztokra és munkásokra vonatkozik, a társadalom kőkorszakbeli színvonalon élő rétegeire.

A népszámlálási (népességnyilvántartási) rendszer alakulásában további jelentős fejlődés a 11. század elején következett be, a *pao-csia* rendszer megjelenésével, amely egészen a Kínai Népköztársaság megalakulásáig fennmaradt. E rendszerben a számlálás az alábbi minta szerint történt:

10 család alkot	1 tizedet,
5 tized alkot	1 nagy tizedet,
10 nagy tized alkot	1 fő tizedet.

Így 500 család alkotott egy csoportot. Ez a rendszer élesen eltért a régebbi *tecseou li* rendszertől, amely az alábbi rendbe csoportosította a családokat:

5 család alkot	1 pi-t,
5 pi alkot	1 lin-t
4 lin alkot	1 csou-t
5 csou alkot	1 tang-ot
5 tang alkot	1 cseou-t
5 cseou alkot	1 hiang-ot.

Ebben a rendszerben 12 500 család alkotott egy csoportot (8).

A Szung-dinasztia népesedési adatai feltételezettek. *Hui Csung* császár uralkodása alatt (az i. sz. 1101—1125. években) a háztartások száma az egész ország területén meghaladta a 20 milliót. Ha úgy számítjuk, hogy minden család átlagosan 3 főből állt, a népességszám kb. 60 millió lehetett; ha pedig háztartásonként átlag 4 személyt számítunk, akkor kb. 80 millió. Bemutatjuk a Szung-korszakra vonatkozó alábbi két becslést, amelyek közül az egyik eredeti forrásokra és adatokra támaszkodik, a másik pedig bizonyos feltételezéseken alapul. A két sort a 3. tábla mutatja.

Könnyen megtalálható a két számsor közti különbség oka. Az eredeti forrásokon alapuló adatsor megállapításánál a háztartások számát megszorozták a háztartások tagjainak átlagos számával. A Szung-statisztikák azonban — mint fent említettük — egyedülállóak abból a szempontból, hogy háztartásonként igen kevés személyt mutatnak ki. Feltételezhető, hogy a Szung-dinasztia korából származó adatok csak a férfi népességet tartalmazzák (9). Sőt talán

még az összes férfit sem számlálták meg, ui. ha a férfiak számát kettővel szorozzuk — így számítva be a nőket is — akkor is hihetetlenül alacsony értéket kapunk a háztartásonkénti személyek átlagos számára (4,0—4,6), a legtöbb évre. Ez a fontos következtetés vezetett a fenti tábla helyesbített sorának összeállításához.

3. A népesség száma a Szung-dinasztia idején

Численность народонаселения во время господства династии Сун
Population Number at the Time of the Sung-dynasty

Év (i. sz.) (1)	Eredeti források szerint (2)	Év (i. sz.) (1)	Becslés (millió fő) (3)
1006	16 280 254	1014	60
1031	18 936 066	1029	61
1034	26 205 441	1048	64
1063	26 421 651	1065	77
1066	29 092 185	1075	94
1083	24 969 300	1086	108
1088	42 183 017	1094	115
1100	44 914 991	1103	123
1103	45 981 845		

Горизонтальная графа: (1) Годы (н. э.); (2) По первоначальным источникам; (3) Оценка (млн. чел.).

Heading: (1) Year (A. D.); (2) according to original sources; (3) estimated number (millions).

A 12. század elején a mandzsuk meghódították a Sárga folyó egész mencedéjét, legyőzték a Liao-birodalmat és megalapították a Csin-dinasztiát, a Csing (mandzsuk) elődjét. A Szungok délre húzódtak és ott tovább uralkodtak a 13. század folyamán, míg először a Csinek, aztán a Szungok is meghódítottak a győztes mongol hordák előtt. Ennek a zavaros időszaknak néhány feljegyzett adatát a 4. táblában közöljük:

4. A népesség száma a déli Szung és a Csin-dinasztiák idején

Численность народонаселения во время господства династии южного Сун и Чин
Population Number at the Time of the Southern—Sung and Chin-dynasties

Dinasztia (1)	Év (i. sz.) (2)	A népesség száma (3)
Déli Szung	1160	19 229 008
	1170	25 971 870
	1180	27 020 689
	1193	27 845 085
	1223	28 320 085
Csin	1187	44 705 086
	1190	45 447 900
	1195	48 490 400

Горизонтальная графа: (1) Династии; (2) Годы (н. э.); (3) Численность народонаселения.

Heading: (1) Dynasty; (2) year (A. D.); (3) population number.

A népességszám megállapítása úgy történt, hogy a déli Szung-dinasztia idejére vonatkozóan a háztartások számát 2,3-del szorozták, a Csin-korszakra vonatkozóan pedig 6,5-del.

A Juan-dinasztia

Dzsingisz kán a 13. század elején elfoglalta a Kínai Birodalmat és 1280-ban unokája, Kubilaj kán kiterjesztette hatalmát a Szung területekre is, s ezáltal az egész ország egyeduralmódója lett. Ebben az időszakban (Juan- vagy mongolkorszak) öt népszámlálást végeztek: 1290-ben, 1291-ben, 1292-ben, 1294-ben és 1330-ban. Ezek közül csak az utóbbi kettő adta meg a háztartások számát. A népszámlálások eredményeire vonatkozó becsléseket az 5. tábla tartalmazza.

5. A népesség száma a Juan-dinasztia idején
Численность народонаселения во время господства Юань
Population Number at the Time of the Juan-dynasty

Év (i. sz.) (1)	A népesség száma (2)
1290	58 834 711 ^a
1291	59 848 964 ^b
1292	53 654 337 ^b
1294	63 012 420 ^c
1330	60 303 141 ^c

^a A hegyvidéki népesség nélkül.

^b (5) alatt idézett mű alapján

^c A szerző becslése. (A háztartások számának és a háztartás átlagos taglétszámának — 4,5 fő — szorzata.)

Горизонтальная графа: (1) Годы (н. э.); (2) Численность населения.

Heading: (1) Year (A. D.); (2) population number.

A Ming-dinasztia

Amikor a mongolok hatalma lehanyatlott, a Mingek kerültek uralomra. Tai-csu, Ming császár alatt (i. sz. 1368 — 1398. években) néhány újítást vezettek be a népszámlálás gyakorlatában, ami igen hasonlóságot tett a modern összeírásokhoz. Kína népességének tanulmányozása szempontjából ezek az újítások igen nagy jelentőségűek. A császár 1370 telén rendeletet adott ki az uralma alatt levő területek népességének megszámlálására. A császári rendelet értelmében a nyilvántartási okmányt két példányban kellett kiállítani. Háztartási okmányokat (hu-t'ieh) osztottak ki minden háztartásnak és súlyos büntetést helyeztek kilátásba mindazok számára, akik kötelezettségüknek nem tesznek eleget, valamint a tisztviselők számára, amennyiben hamis adatokat jegyeznek be. A rendelet többek között az alábbiakat írta elő:

„Azok a háztartások, amelyeknek bejegyzései megfelelnek a valóságnak, dicséretet kapnak, amely családé pedig hamis, az a katonai szolgálatra kijelölték listájára kerül. Ha egy tiszt az ellenőrzés alkalmával olyan kisebbrangú tisztviselőkre akad, akik az adatokat meghamisították, ezeket le kell fejeztetnie. A köznéphez tartozó minden személyt, aki a népszámlálás elől elrejtőzik, a törvény értelmében megbüntetik és a hadseregbe besorozzák”.

1381-ben „állandó nyilvántartási” rendszert vezettek be, amely az egész birodalmat átszövő helyi háztartási hálózatra épült. E rendszer alapegysége a *csia* volt, amely 11 háztartásból állt, a nagyobb egység a tíz csiből álló *li*, amelyhez még különböző számú özvegyi háztartások is tartoztak, továbbá árva, az adózás alól felmentettek és egyéb, a csíába nem tartozó egyének. A falapokból készült háztartási nyilvántartást évente osztották ki a háztartásfőknek. A falapokon egyenként felsorolták a háztartáshoz tartozó összes személyt, megjelölve foglalkozásukat és feltüntették a háztartás vagyonát. Az így kitöltött nyilvántartási lapokat a csiak vezetői gyűjtötték össze és továbbították a lik főnökeinek, akik viszont a „hszien” tisztviselőkhez juttatták el. Ezek a tisztviselők tulajdonképpen statisztikusok voltak, akik megszámlálták a bejegyzéseket és összehasonlítták azokat az előző éviekkel. A *li* és *csia* rovatait líz-

évenként változtatták és ugyanakkor elvégezték a bejegyzések teljes revízióját. 1391-ben Tau-csu átdolgoztatta a „Sárga nyilvántartás”-t (Huang-cse) és az egész népességet összefoglalta. A nyilvántartás adatokat tartalmazott az életkorra, nemre, foglalkozásra vonatkozóan éspedig oly formában, amely feltűnően hasonlít a modern népszámlálási adatokhoz.

1391-ben még néhány változtatást végeztek a népszámlálás rendszerében. Ettől kezdve a számlálás súlypontja eltolódott a 10 éven felüli férfiakra. Ezek a jegyzékek úgy készültek, hogy azokból a fiúkat a felnőttkor elérésekor, tehát 16 éves korukban azonnal a munkaerőbe sorolhassák.

A „Sárga nyilvántartás” egyébként nagy visszafejlődést jelentett a népszámlálás racionális rendszerében. Ez ugyanis adózási célokat is szolgált, aminek az volt a következménye, hogy a nyilvántartások nem egy helyen hiányosak voltak. Az átlagos háztartásonkénti létszámon belül a nők számának hirtelen csökkenéséből és a férfiak arányának egyidejű emelkedéséből szemmel látható a változás, amint azt a Sanghaj megyére vonatkozó összeállítás is érzékelteti:

6. A háztartások és a népesség számára vonatkozó adatok Sanghaj megyében a Ming-dinasztia idején

Данные по численности домашних хозяйств и народонаселения в комитате Шанхай во время господства династии Мин
Household and Population Number Data of the County of Shanghai at the Time of the Ming-dynasty

Év (1)	A háztartások száma (2)	A népesség száma (3)	A háztartások átlagos tag- létszáma (4)	100 nőre jutó férfiak száma (5)
1391.....	114 326	532 803	4,66	109,8
1412.....	100 924	378 428	3,75	111,8
1520.....	93 023	260 821	2,80	220,8
1572.....	113 985	192 967	1,69	460,4

Горизонтальная графа: (1) Годы; (2) Численность домашних хозяйств; (3) Численность народонаселения; (4) Среднее количество членов домашних хозяйств; (5) Количество мужчин, приходящееся на 100 женщин.

Heading: (1) Year; (2) number of households; (3) population number; (4) average number of household members; (5) number of males per 100 females.

Hasonlóképpen So-sing megyében, amelynek a 14. század végén 1 millió lakosa volt, 1586-ban 395 960 férfi és 179 213 nő volt bejegyezve. Dél-Közép Hupejben, Mien-jeng megyében 1391-ben 23 109 férfit és 24 201 nőt számláltak, 1522-ben pedig 25 346 férfit és csak 13 876 nőt. Hua-csou Sensziben 1572-ben 49 651 lakost számlált, amelyből csak 14 166 volt a nő. Kanszu-ban 1535-ben 12 424 férfit és 6099 nőt számláltak.

1578-ban néhány helységben bevezették a tiao-pien-fa nevű rendszert, amelynek értelmében a nőket nem vették fel a nyilvántartásba. Ilyen elgondolás szerint írták össze a háztartási adatokat egészen a Ming-dinasztia bukásáig, 1644-ig, ezért nincs is nagy értékük a fennmaradt adatoknak. Például a Ming-dinasztiaabeli Hung Vu császár uralkodásának 26. évében (1393-ban) az ország össznépessége 60 545 812 volt az adóösszeírások alapján összeállított statisztikák szerint, viszont ebben az időszakban igen gyakori jelenség volt az adózás alól való kibúvás, úgyhogy a tényleges adatok sokkal magasabbak lehettek a becsült adatoknál.

A népszámlálások logikája

Az eddigi áttekintésből látható, hogy Kínában a népszámlálás fejlődésének kezdeti szakaszában különböző rendszerek váltották egymást gyors egymásutánban. Némelyik ezek közül ésszerű és megfelelő volt, a legtöbb azonban eltért a modern népszámlálás fogalmától, mégpedig abban, hogy az uralkodó pontosan meghatározott, speciális céljait szolgáltatta.

Talán a legfőbb indok, ami az uralkodókat arra készítette, hogy megismerjék az uralmuk alatt élő népesség nagyságát, katonai jellegű volt. Az uralkodó érdekét szolgálhatja a munkaképes férfiak számának ismerete is, akikkel békeidőben el lehet végeztetni a közös földek művelését és a közmunkákat. A munkabíró férfiak nyilvántartása a közmunkák munkaerőigényének kielégítését is szolgálhatta.

A népszámlálások gazdasági hasznát már az i. e. 2. században is felismerték, amikor adókimutatás céljából végeztek népszámlálást. Ugyanakkor, nemcsak a népességet, hanem a szekereket, állatállományt és a földet is összeírták. A szekerekre és az állatállományra vonatkozó adatokat mind katonai, mind pedig adózási célra fel lehetett használni. Az összeírással megbízott tisztviselők általában a ténylegesnél kevesebbet jelentettek, hogy csökkentsék az adózási terheket. Tehát a legrégebbi időktől a 18. sz. elejéig Kína népességére vonatkozó becslések a tényleges helyzetnél kisebbet mutatnak. Amikor pl. a Han-dinasztia korában (i. e. 206 – i. sz. 221) bevezették a fejadót a három éven aluli fiú- és lánygyermekre, megjelentek a gyermekgyilkosságok. A korhatárt ekkor fel emelték 7 évre. *Cse-csung* (998 – 1022.) lényegesen lecsökkentette a fejadót Fukien és Csekiang körzetekben, abban a reményben, hogy ezáltal megszünteti a gyermekgyilkosságokat.

Az a felfogás, hogy a népszámlálásokat a nép összeírása és megadóztatása céljából tartják, fennmaradt egészen a 20. század elejéig, a Csing császárak által elrendelt népszámlálásokig.

*

Összefoglalva a korszakot megállapíthatjuk, hogy a vizsgált időszakban az említett okok miatt feltehetően lényegesen kevesebbre becsülték a népesség számát. Sokan és gyakran folyamodtak ahhoz, hogy kibújjanak a nyilvántartásbavétel alól, megmeneküljenek a közmunkák végzésétől, a katonáskodástól és az adózástól. A sino-demográfiai kérdések néhány szakértőjének az a véleménye, hogy Kína statisztikai hosszú időszakon át csak olyan adófizetőkre vagy olyan személyekre terjedtek ki, akik katonai szolgálatra alkalmasak voltak. A 15 – 17. századig terjedő Ming-korszak népességstatisztikái mindinkább meghatározott adózó egységekre vonatkoznak, s itt nem sok összefüggés található sem az össznépesség számával, sem az adózó korosztályba tartozók számával. Viszont *Giles* és *Bielenstein* művei azt az álláspontot képviselik, hogy az 1 – 14. századig feljegyzett adatok általában nemcsak az adófizetőket vagy a katonai szolgálatra és közmunkákra mozgósítható személyeket jelölik. Bármelyik álláspont közelíti is meg a valóságot helyesebben, tény az, hogy Kínában ebben a kezdeti fejlődési szakaszban már elvetették a jobb népszámlálási elvek magvát, amelyek azután a Csing-dinasztia idejében értek be.

I R O D A L O M

1. *Taylor, K. W.*: Some Aspects of Population History. In: Duncan, O. D. and Spengler, J. J. (Editors): *Demographic Analysis*, 1956.
2. *Britton, R. S.*: Census in Ancient China. *Population*, 1934. No. 3.
3. *Taylor, K. W.*: i. m.
4. *Bielenstein, H.*: The Census of China during 2—742 A. D. *Bulletin of the Museum for Far Eastern Antiquities*, 1947. No. 19.
5. *Durand, J.*: Population Statistics of China A. D. 2—1953. *Population Studies*, 1960. No. 3.
6. *Giles, L.*: A Census of Tun-huang. *Toung Pao*, 1915.
7. *Chang-heng chen*: Changes in the Growth of China's Population in the Last 182 Years. *Chinese Economic Journal*, 1927.
8. *Liu, Nauming*: Contribution à l'étude de la population chinoise. 1935.
9. *Chang-heng chen*: i. m.

ПЕРЕПИСИ НАСЕЛЕНИЯ И СТАТИСТИКА
НАРОДОНАСЕЛЕНИЯ В КИТАЕ
ОТ 2 ДО 1644 ГГ. Н. Э.

Резюме

Одним из многообсуждаемых и трудно поддающихся решению вопросов истории демографии является развитие народонаселения Китая в период от 2 до 1644 гг. нашей эры. Автор наметил в качестве цели подвергнуть критическому исследованию различные понятия, связанные с переписями населения, способ регистрации населения и изменения в численности народонаселения во время господства различных династий этого периода.

Автор считает, что оставшиеся итоги переписей населения, по всей вероятности, показывают значительно заниженные численности народонаселения, чем действительные. В отношении отдельных периодов находим весьма значительные расхождения между оценками различных экспертов по сино-демографии. Однако независимо от того, мнение какого автора стоит ближе к фактическому положению, факт, что в Китае уже в этой начальной стадии развития, положили начало лучшим принципам проведения народонаселения, что принесло свои плоды во время господства династии Чин.

POPULATION CENSUSES AND STATISTICS IN CHINA IN THE PERIOD 2—1644
A. D.

Summary

The population development of China in the period 2—1644 A. D. is one of the frequently discussed but so far unsettled problems of the history of demography. The author intends to examine critically various census concepts, the registration machinery and the changes in China's population number for various dynasties that ruled over the country during 2—1644 A. D.

The author finds that the data of the population censuses that have been remained show, in all likelihood a population number far smaller than it could have been actually. Great differences can be found between the estimates of the different sinologists-demographers with regard to the individual epochs. Irrespective of the circumstance which expert's opinion is closer to reality, the fact is that the seeds of better population census principles were sown in China already in that initial stage of development and became ripe later on, during the reign of the Chin dynasty.